

Yazarlar/Authors

Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU* Nurullah ÇETİN**

Makale Başlığı/Article Title

Kazakistan'da Levon İ. Mirzoyan Dönemi Repressiya Politikası

Repression Policy in the Period of Levon I. Mirzoyan in Kazakhstan

ÖZ

Kızıl Terör/ Büyük Terör/ Büyük Tasfiye olarak nitelendirilen *Repressiya*, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) coğrafyasında genellikle 1937-1938 yıllarında yaşanan kitlesel ve siyasi zulüm dönemidir. Bu dönemde toplu sürgünler, tutuklamalar ve katliamlar yapılmıştır. Milyonlarca insan "Sovyet karşıtı", "vatan haini", "halk düşmanı" suçlamasıyla tutuklanmış, yüz binlercesi ise ya infaz edilmiş ya da sürgün edilmiştir. Sürgün edilenlerin büyük bir kısmı kötü şartlar altında yollarda ölmüş, sağ kalanlar ise zorunlu çalışma kamplarına gönderilmiştir. Böylece repressiya, Sovyet toplumunun demografik yapısını olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Repressiya uygulamaları, Kazakistan'da da kendini ağır bir şekilde hissettirmiştir. Kazakistan'daki repressiya politikası, Ermeni asıllı Levon İsayeviç Mirzoyan tarafından bizzat uygulanmıştır. Mirzoyan Kazakistan'da repressiya ilgili tüm adımlarını Joseph Stalin ve NKVD Başkanı Nikolay Yejov'a danışarak atmış ve onlardan talimat alarak hareket etmiştir. Mirzoyan, bu dönemde Kazakistan'ın siyasi, ekonomik ve kültürel hayatına zarar vermiştir. Kazakistan'da Mirzoyan döneminde uygulanan repressiya politikasının yarattığı olumsuz sonuçlar, günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Çalışmada Levon İ. Mirzoyan'ın Kazakistan Sovyet Yönetimi Birinci Sekreterliği görevinde bulunduğu sırada ülkedeki etkisi ve siyasi denetimi ele alınmıştır. Bununla birlikte 1937-1938 yıllarındaki repressiya uygulamalarının süreci, neticesi ve meydana gelen değişimlerine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sovyetler Birliği, Kazakistan, Mirzoyan, Repressiya

ABSTRACT

Repression, characterised as *Red Terror / Great Terror / Great Purge*, is the period of mass and political persecution in the geography of the Union of Soviet Socialist Republics, generally in 1937-1938. During this period, mass deportations, arrests and massacres were carried out. Millions of people were arrested on charges of "anti-Soviet", "traitor", "enemy of the people" and hundreds of thousands were either executed or exiled. Most of the deportees died on the roads under poor conditions, while the survivors were sent to forced labour camps. Thus, repression negatively affected the demographic structure of Soviet society. Repressive practices were also heavily felt in Kazakhstan. The repressive policy in Kazakhstan was personally implemented by Levon Isayevich Mirzoyan of Armenian origin. Mirzoyan consulted and received instructions from Joseph Stalin and Nikolai Yejov, the head of the NKVD, on all his steps regarding repression in Kazakhstan. During this period, Mirzoyan harmed the political, economic and cultural life of Kazakhstan. The negative consequences of the repression policy implemented during the Mirzoyan period in Kazakhstan continue to have an impact today. In the study, Levon I. Mirzoyan's influence and political control in the country during his tenure as the First Secretary of the Soviet Administration of Kazakhstan is discussed. In addition to this, the process, results and changes in the repression practices in 1937-1938 were mentioned.

Keywords: Soviet Union, Kazakhstan, Mirzoyan, Repression

* Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, sefafulat@hotmail.com

** Dr., nurullahcetin09@gmail.com

Extended Abstract

In 1917, after the October Revolution in Russia, the Bolsheviks established a new system based on communist ideology and laid the foundation of a new state, the Soviet Union. In the 20th century, with the establishment of the communist regime, which influenced the whole world history, they intervened in various measures in all areas of social life in order to establish socialist principles and carry out socialist reforms in all countries united under the Soviet Union.

In the USSR, the Bolsheviks solved many political, economic, social, national, cultural and other problems using terror. The policy of repression, initiated from the establishment of the Soviet government in 1917, continued until the 1950s. In particular, the policy of repression was strengthened by the consolidation of Josef Stalin's power. Stalin gathered all the administration in his hands after destroying the groups that could oppose him.

In the 1930s, intellectuals, scientists, thinkers and intellectuals who did not adopt the Soviet ideology or were considered nationalists began to be destroyed. In the period 1937-1938, Stalinist repression reached its climax on a brutal, state-wide scale. In addition to this, in 1937, Stalin also initiated cleansing movements against the Communist party cadres. "Repression", called the "Great Terror", was a period of mass repression in the Soviet Union in 1937 and 1938 against people who were believed to be enemies of the regime and their family members. During this period, mass deportations, arrests and massacres were carried out. Millions of people were either directly shot, imprisoned or exiled under terrible conditions. A significant number of those exiled died on the roads, while those who survived could not withstand the conditions of the brutal labor camps and died.

The operation of the Great was Terror carried out within the framework of order 00447 "On the operation to suppress former kulaks, criminals and other anti-Soviet elements" (Yakovlev et al., 2004, 273-281), suppressed kulaks, criminals and other anti-Soviet elements were divided into two categories and punished. Courts called Troika were set up for trials. Those categorized in the first category were considered the most notorious enemies and were immediately arrested and shot after show trials. Those in the second category were imprisoned for 8 to 10 years.

In the Turkic communities living in the Soviet Union, more than one million poets, writers, journalists, intellectuals, clergymen and ordinary people were declared "enemies of the people" and killed. Reading and possessing the works of those killed was strictly forbidden, and those who failed to comply were punished in the same way. This struggle against the so-called enemies of the people was in fact a conspiracy orchestrated by a leadership that was aware that it was committing large-scale lawlessness. As a result, millions of innocent people throughout the Soviet Union were labeled traitors, terrorists and enemies of the people.

In 1933-1938, L. Mirzoyan of Armenian origin was living in Kazakhstan. Therefore, Mirzoyan was the implementer of repressive policies in Kazakhstan in 1937-1938. As a result of the repression policy implemented during the Mirzoyan period, it was a hefty blow for the Kazakh people. As a result of the repression of the regime, inevitable endings were experienced. In this process, statesmen, scientists, clergymen, dissident people and intellectuals were under intense pressure. They considered potential enemies who organized and led movements against the Soviet government. Kazakh intellectuals, state politicians, scientists and even ordinary citizens of the country were seen as "agents trying to introduce the idea of nationalism into the country" and their family members, friends, neighbours, colleagues were also subjected to various pressures as suspects.

Thus, the mass repression led to a sense of fear and insecurity in the society. The leaders, fearing to leave the party, could not act independently. As a result of the policy of intimidation, the republican and local party organisations were forced to do only what the state administration demanded and to follow its directives. Nevertheless, many of them did not escape becoming victims of state terror.

As a result, in Soviet Kazakhstan in 1937-1938, thousands of people suffered from various repressive measures against prosperous farms, high-ranking officials, intellectuals and ordinary people. The repressive policy also left harmful traces in the lives of the repressed family members. They were subjected to moral

discrimination in political, social-economic issues in society. The mass repression of the Kazakh people by the state is known in history as Stalin's "State Terror". Under Nikita Sergeyevich Khrushov, the cult of Stalin's personality was abolished and the victims of political terror were officially exonerated.

Giriş

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde (SSCB), Josef Stalin'in iktidara gelişinin ardından üç dönem (ilki 1928-1934 arası, ikincisi 1937-1939 arası ve üçüncüsü 1950'den başlayarak Stalin'in ölümüne kadar) halinde uygulanan Repressiya politikaları, Kazak tarihinin en zorlu günlerinden birini teşkil etmekteydi. Latincedeki baskı, eziyet anlamına gelen *repression* teriminden türetilmiş olan Repressiya politikalarıyla, tüm Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi Kazakistan'da da binlerce insan, devletin yaptığı planlı uygulamalarla, soruşturma ve kovuşturmalara sürgünlere taabi tutulmuş, tutuklanmış, ve idam edilmişti (Ercilasun, 2007, 128).

Repressiya, Sovyetler Birliği'nin parti kadrolarına, *kulaklara*¹, aydınlara, pantürkistlere ve mevcut hükümete sadakatsiz olarak kabul ettiği diğer kişilere karşı yürütülen geniş çaplı bir baskı dönemidir. Esas itibarıyla Kazakistan'da repressiya politikası, Sovyet idaresinin bölgede iktidara gelişinden itibaren başlamıştı. Ancak 1930 yılına kadar bu uygulamalar, genel olarak devrimin yerleştirilmesine yönelik olmuştur. Sovyet yönetiminin Kazak halkına, özellikle de aydın kesime karşı yürüttüğü baskı ve sindirme politikaları, 1937-1938 yıllarında adeta doruk noktasına ulaşmıştı. Bunun sebebini iki şekilde açıklamak mümkündür. Kazak aydınları arasında ülkenin geleceğinden kaygı yaşayan muhalif kesimin Sovyet idaresine karşı yaptığı eleştiriler Stalin'in otoriter kişiliğinin halk nezdinde zayıflamasına neden olacağından endişe duyulmaya başlamıştı. Dolayısıyla onların üzerindeki baskının artırılması gerektiği düşünülmekteydi. Diğer taraftan kolektifleştirme uygulamalarından rahatsız olan feodal beyler, anti-Sovyet faaliyetlerin odağı olarak görülmekte ve ortadan kaldırılmak istenmekteydi.

Repressiya dönemindeki kitlesel baskılar Stalin'in proletarya diktatörlüğünün organlarını güçlendirme teorisine uygun olarak alınan Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) Merkez Komitesi Politbüro kararlarına dayanıyordu. Sovyet karşıtı, millî sapma, panislamist, pantürkist ve millî eğilimli olduğu belirtilen kişiler, "*halk düşmanı*" ilan edilerek ya kurşuna dizilmiş ya da sürgüne veya zorunlu çalışma kamplarına gönderilmiştir. Kazakistan'da Repressiya uygulamalarının baş mimarı olan Mirzoyan, Stalin'in emri ile Kazak aydınları ve önde gelen politikacılarının bir kısmının infaz ettirirken, diğer bir kısmını da sürgüne göndermiştir.

1930'lu yıllarda Sovyetler Birliği'nde yürürlükte olan 1928 tarihli Ceza Kanunu'nun 58. maddesi, hükümet politikalarına karşı görüşte olanların *rejim karşıtı* olarak suçlanıp, cezalandırılmasında dayanak olarak kullanılmıştır. Bu madde kapsamına vatana ihanet, endüstriyel sabotaj, ajitasyon, ayaklanma, casusluk ve yabancı ülkelerle temas gibi suçlar dahil edilmiştir. Bu suçlarla itham edilenlerin yargılanması için Stalin'in direktifleriyle Kazakistan'da *Troyka* (Üçlüler) adında seyyar mahkemeler oluşturulmuştu (Çelebi, Begimbayeva, 1471). Bunlar kimseye tabi olmadan hareket eder, yargılarını kendileri verir ve cezalar keserdi. Troykaların ana faaliyet ilkesi, davaların mahkeme dışında değerlendirilmesi ve kişilerin resmî prosedürler uymak zorunda kalmadan cezalandırılmasıdır. Bu şekilde halk üzerinde bir korku iklimi oluşturarak, Sovyet iktidarına mutlak itaat sağlanmak amaçlanmıştı.

¹ Rusça bir sözcük olan Kulak terimi (кулак) terimi lügat manasıyla *yumruk* ya da *yumruğu sıkılı insan* anlamına gelir. Rus tarihinde Çarlık ve Sovyet dönemlerinde fakir köylülerin üzerinden aşırı bir şekilde zenginleşmiş çiftçiler için kullanılmıştır. Kazakistan'da yürütülen Repressiya politikaları sırasında binlerce orta gelirli ve varlıklı çiftçi *kulak* oldukları gerekçesiyle tutuklanmış, başka ülkelere göç etmek zorunda kalmış ya da sürgüne tabi tutulmuşlardır.

Bu uygulamalar İçişleri Halk Komiserliği (NKVD)² tarafından yürütülmüştür. Söz konusu dönemde halk düşmanı suçlamasıyla tutuklanan hiç kimse hakkında adil bir yargılanma yapılmadığı gibi bu süreçte Kazak halkı, damgalama, yaftalama, dışlanma ve yok edilmeye başa bırakılmıştır (Dilek, 34). Bu süre zarfında Troykalar, Sovyet hükümetine karşı rejim muhaliflerini, suçluları ve sabotaj unsurlarını bastırmak için aktif olarak gizli bir siyasî araç olarak kullanılmıştır.

Repressiya döneminde Sovyetlerin cezai sistemlerinden biri de Zorunlu Çalışma ve İslah Kamplarıdır. 1934 yılından itibaren çalışma kampları, *Gulag*³ olarak adlandırılan ana kamp idaresine bağlanmıştır. Kamplar, geleneksel özgürlükten yoksun bırakma yerlerinin aksine sınıf düşmanı unsurları olarak belirtilen isimleri bastırma ve sindirme organı olma görevini yerine getirmişti. 1939 yılında Kazakistan'da 23 genel, 11 ıslah ve çalışma kampı faaliyet göstermişti. Kazakistan'da çalışma kampları, ceza infaz sistemi şeklini terk ederek, zamanla ülkenin ekonomik ve politik yaşamında önemli bir rol oynayan güçlü bir kamp-sanayi kompleksine dönüştü. Zengin yeraltı kaynaklarına sahip olan Kazakistan, Gulaglar vasıtasıyla, önemli bir üretim merkezi olma potansiyeline de sahipti. Sovyet rejimi bu kamplar sayesinde hem kendince *sakıncalı* gördüğü kişileri toplumdan izole etme, hem de çalıştırılmak üzere ücretsiz iş gücüne kavuşma imkânına sahip olmuştu. Kazakistan topraklarında kadın ve çocuklarıyla birlikte birçok ailenin gönderildiği başlıca üç çalışma kampı inşa edilmişti. Topraklarında başlıca aile, kadın ve çocuklar çoğunlukta olduğu üç Gulag kampı inşa edildi. Bunlar; A.L.J.İ.R.⁴, KarLAG⁵ ve StepLAG⁶'dır (Demirci, 242). Bu kamplarda binlerce insan çok zor şartlarda çalışmak zorunda kalmış, birçoğu da hayatlarını kaybetmiştir.

1930'lu yılların ilk günlerinde başlayan baskı ve sindirme uygulamaları 1937-1938 yıllarında özel bir karakter kazanmış ve yaygınlaştırılmıştır. Kazakistan'da repressiya politikalarının uygulandığı sırada ülkede yönetimin başında Kazakistan Komünist Partisi Birinci Sekreteri, Ermeni asıllı Levon İsayeviç Mirzoyan bulunmaktaydı.

1. Levon İ. Mirzoyan'ın Siyasî Hayatı ve Kazakistan'da İktidara Gelişi

Levon İsayeviç Mirzoyan, 14 Kasım 1897 tarihinde Azerbaycan'ın Elizavestpol (şimdiki Gence) vilayetine bağlı Şuşa ilçesinin Ashan köyünde dünyaya gelmiştir. O, 1912 yılında hükümet karşıtı protestolara iştirak etmiş ve Mart 1917 yılında Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisine (RSDP) (detaylı bilgi için bakınız, Rossiyskaya Sotsial-Demokraticheskaya Rabochaya Partiya, 670-672) katılmıştır. 25 Ekim 1917 tarihinde Bolşevik İhtilali ile Çarlık Hükümeti yıkılarak Rusya'da iktidarın ele geçirildiği günlerde Mirzoyan, Bolşevik Partisinin fikirlerini desteklediğini ifade

² NKVD, Narodnyy Komissariat Vnutrennih Del, Rusça: Народный комиссариат внутренних дел (НКВД), SSCB İçişleri Halk Komiserliği, 1934-1946 yılları arasında SSCB'de suçla mücadele ve kamu düzenini korumak için oluşturulan polis teşkilatıdır.

³ Gulag; Glavnoye Upravleniye Lagerey, / Главное управление исправительно-трудовых лагерей (ГУЛАГ), Kamplar Genel Müdürlüğü, Sovyetler Birliği hükümetinin cezai çalışma kampları sistemidir. Sovyet rejimi karşıtı unsurları ortadan kaldırmak için kurulan bir tür yargı ve infaz sistemidir. 25 Nisan 1930 tarihinde OGPU'nun emriyle OGPU İslah Çalışma Ofisi (ULag OGPU) kuruldu. 1 Ekim 1930 tarihinde OGPU ULag, OGPU'nun (Gulag) İslah Çalışma Kampları Ana Müdürlüğüne dönüştürüldü. Detaylı bilgi için bk. (İvanova, 2006).

⁴ Akmolinskiy Lager Jen Izmennikov Rodini (A.L.J.İ.R.) / Акмолинский лагерь жён изменников Родины (А. Л. Ж. И. Р.) (Akmola Vatan Hainlerinin Eşleri Çalışma Kampı): NKVD'nin 15 Ağustos 1937 tarih ve 00486 sayılı kararı ile vatana ihanet edenlerin eşlerinin götürüldüğü Kazakistan'ın Akmola vilayetinde kurulan çalışma kampı.

⁵ Karagandiskiy Lagerey (KarLAG), / Карагандинский Лагерьей (КарЛАГ), (Karaganda Çalışma Kampı): 13 Mayıs 1930 tarihli Kazak SSC Halk Komiserleri Sovyetinin kararıyla yapımına başlanan ve 19 Aralık 1931'de faaliyete geçen Kazakıstan'ın Karaganda vilayetindeki çalışma kampı.

⁶ Stepnoy Lager (StepLAG) / Степной лагерь (СтепЛАГ), (Bozkır Çalışma Kampı): 1948 senesinde Kazakistan'ın Jezkazgan vilayetinde, İkinci Dünya Savaşındaki savaş esirleri kampı yerleşkesinin üzerine kurulmuş olan çalışma kampı.

ettiği yazılarını *Nor Kyank* gazetesinde kaleme almıştı. 1917 yılının Mart ayında o, RSDP'ye katılmıştı. Ardından, Transkafkasya'da Sovyet gücünün kurulmasına aktif rol almıştır. 1917-1918 yıllarında çeşitli sendikalarda görev almış ve daha sonra Bakü İşçi ve Askerî Temsilcileri Konseyine milletvekili olarak seçilmiştir (Degitayeva, 2001, 3; Yıldırım, Egamberdiyev, 33).

Mirzoyan, Bakü'de Sovyet iktidarının geçici olarak son verildiği sırada Bolşevik saflarında yer alarak partizan mücadeleyi devam ettirmişti. O, bu dönemde *Bolşevik maskesi* takarak faaliyet yürüttükleri belirtilen SR'ler (Sosyalist Devrimciler) ve Menşeviklere olumlu yaklaşmamış, onlara karşı cepheye yer almıştı (Aden, e-history.kz). Bolşevik İhtilali'nden sonra Bakü'de Kızıl Ordu birlikleri oluşturulmaya başlamıştı, Levon Mirzayan, bu çalışmalarda da aktif rol almıştır. Böylece, Azerbaycan Bolşevik yönetiminde söz sahibi olan Mirzoyan, 1926-1929 yılları arasında Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birinci Sekreterliği görevini yürütmüştür. Bu görevine geldiğinde Dağlık Karabağ meselesinde etkili olmuş ve bölgenin özerk bir vilayet olmasını sağlamıştı. Eylül 1929'un sonunda, SBKP Merkez Komitesi Politbürosu kararı ile Rusya'nın Perm Bölgesi Komitesinin sekreteri olarak görev yapmak üzere Ural vilayetine gönderilmişti. Bundan sonra 1933'ün sonuna kadar SBKP Ural Bölgesel Komitesi ikinci sekreteri görevini sürdürmüştür (Zaleskiy, 319; Yıldırım, Egamberdiyev, 39). SSCB'deki ilk beş yıllık plan yıllarında (1929-1933) Mirzoyan, SBKP Ural Bölge Komitesi'nin ikinci sekreteri olarak ülkenin doğusunda ikinci bir kömür ve metalürji (metal bilimi) üssü oluşturmaya çalışmıştır. O yıllarda Magnitogorsk Metalürji Fabrikası, Çelyabinsk Traktör Fabrikası, Berezinski Kimya Fabrikası, Nijny Tagil Metalürji Fabrikası, Solikamsk Kimya Fabrikası ve diğer sanayi işletmelerini inşa etmiştir (Degitayeva, 2001, 3-4). Böylece Stalin'in nezdinde başarılı bir imaja sahip olmuştur.

Kazakistan'da Reprssiya, Mirzoyan'dan önce tüm şiddetiyle yaşanmaktaydı. Bu yıllar Kazak halkının hafızasından silmeyecek kadar trajik olayların yaşanmasına sebep olmuştur. Söz konusu dönemin en etkin figürlerden biri Filip İsayeviç Goloşekin'dir⁷. 1925-1933 yılları arasında görev yapan Goloşekin, Kazak ÖSSC topraklarında *Küçük Ekim* politikasını uygulamıştır. 1925 yılında Kazakistan Komünist Partisi Birinci Sekreteri olarak atanarak, o zamanki başkent Kızılorda'ya gelen Goloşekin, devrimin üzerinden onca yıl geçmesine rağmen Kazak köylerinde hâlâ Sovyetlerin iktidara gelemediği gerekçesiyle eski sistemin kökünden kazınmasını istemiş ve Kazak halkının top yekûn yerleşik hayata geçirilmesi emrini vermişti. Böyle bir uygulamaya Komünist Partinin yerli unsurlarının karşılık göstereceğini iyi bildiğinden, öncelikle partinin yönetici kadrosuyla mücadeleyi ele aldı. 1926 senesinde Smagul Sadvakasov ve Sultanbek Kojanov *milliyetçi sapma* suçlamasıyla tutuklandı. Saken Seyfullin, Magzum Mirzagalitev, Nıgmet Nurmakov ve Seyitkali Mendeşev gibi aydınlar soruşturma ve kovuşturmalara tabi tutuldu, birçoğu da sürgüne yollandı. J. Sultanov ve Jalav Mınbayev gibi bir kısım aydın da partiden ihraç edilmişti. Goloşekin, Kazak köylerinde Sovyet iktidarının kurulması, sınıf mücadelesinin vücuda getirilmesi için kolektif şirketler organize edilerek feodalitenin ortadan kaldırılacağını düşünmekteydi (Aminov, alash24.kz).

Bu siyasetin uygulama aşamasında, *kolhoz*⁸ adıyla kolektif şirketler kurulmuştu. Kazak köylerindeki varlıklı ve orta gelirli şahısların malları, bu çiftlikler aracılığıyla devlet mülkiyetine

⁷ F. İ. Goloşekin (1876-1941), 10 Mart 1876 tarihinde Vitebsk vilayetine bağlı Nevel şehrinde dünyaya gelmiştir. 1903 yılında RSDP katıldı. 1917 Ekim ayındaki devrimden önce, Moskova, Petrograd ve Uralsk'ta parti üyesi olarak görev yapmıştır. 13 Eylül 1925 tarihinde SBKP Kazak ÖSSC Birinci Sekreteri olarak tayin edildi. 1941 yılında kurşuna dizilerek idam edildi. Detaylı bilgi için bk. (Volobuyev, 1993: 80-81).

⁸ *Kolhoz*: Rusça Колхоз (коллективное хозяйство / kollektivnoye hozyaystvo) Sovyet hükümetinin ilk yıllarında kurulan kolektif çiftliklere verilen addır. Başka bir ifadeyle, kamu mülkiyeti ve üretim ekipmanlarının toplu emeği

geçirilmiştir. Çiftliklerde toplanan mallar öncelikle merkeze yollanacak, geri kalanlar köylü ahali arasında dağıtılacaktı. Uygulama aşamasında halkın ellerinde bulunan malları, hayvanları ve toprakları devlet tarafından el konularak kamulaştırılacaktı (Ercilasun, 2016, 12). Bununla birlikte Kazakistan'ın göçebe köylerinde kolektifleştirme yıllarında Goloşekin'in talimatıyla yerleşik hayata geçirilme süreci başlatılmıştı. Kolhozların kurulması ve yerleşik hayat geçirilme sürecinde uygulanan hatalı politikalar sonucunda, devlet eliyle oluşturulmuş suni bir kıtlık yaşanmış ve 1930-1933 yılları arasında 1 milyondan fazla insan hayatını kaybetmişti (Hekimoğlu, 224).

Görüldüğü üzere Goloşekin'in *Küçük Ekim* politikaları, Kazakistan'da sosyalist devlet kurulmasına bir katkı sağlamadığı gibi asırladır süre gelen halkın yaşam tarzında gerçekleştirilen değişiklikler Kazak bozkırlarında tam bir felaket yaşanmasına yol açmıştı. Bu durum doğal olarak, halkın hak ve hukukunun savunucusu olan aydın Alaşçı önderlerin Sovyet yönetimine karşı memnuniyetsizliklerini dile getirmeye başlamasıyla neticelenmişti. Ancak Stalin'in baskı siyasetinin Kazakistan'daki uygulayıcısı konumundaki Goloşekin iktidarı, Alaşçı aydınların şikâyetlerini dinleyerek halkın durumunun düzeltilmesi yolunca icraatlar gerçekleştirmek yerine, onları *milliyetçi sapmaya* meyletmekle suçlayarak zulümlerini devam ettirmeyi tercih etmişti. Bu baskı siyasetinin sıkıntılarını sadece aydın kesim değil, köylü ve çiftçi kesim de yaşamaktaydı. Ülke çapında hayatını kaybedenlerinin sayısının fazlalığı ve Goloşekin'in zulmünün aşırı bir hal alması sebebiyle o, Stalin'in talimatıyla Moskova'ya geri çağırılmış ve 21 Ocak 1933 tarihi itibarıyla Kazak ÖSSC Komünist Partisi birinci sekreterliğine Levon İsayeviç Mirzoyan atanmıştır (Yıldırım, Egamberdiyev, 40).

Stalin'in Mirzoyan'ı bu göreve getirmesinde, onu Kazakistan'daki ekonomik sıkıntıların benzeri olan Azerbaycan'daki durum karşısında yürüttüğü olumlu politikalar etkili olmuştu. O, ilk etapta durumu kontrol altına almak için Kazak halkı ile yakın ilişkiler de kurmaya çalışmıştı. Onun yönetimindeki Kazakistan'da Kazakistan Yazarlar Kongresi tertip edildi, Kazak Müzikal Tiyatrosu, Kazak Filarmonisi ve SSCB Bilimler Akademisine bağlı Kazakistan Bilimler Akademisi açılmıştı. Bunlara ilave olarak Bolşeviklerin iktidara gelişinin ardından feodal döneme ait bir şahsiyet olarak gereken önem verilmeyen Kazak edebiyatının en büyük şair ve düşünürlerinden müteveffa Abay Kunanbayev, yeniden layık olduğu hürmete görmeye başlamıştı. Bu faaliyetleriyle Kazakların sempatisini kazanmış olan Mirzoyan'ı halk *Mirza Can* şeklinde adlandırır olmuştu (Arutyunov, antitopor.com).

Levon İsayeviç Mirzoyan, merkezden aldığı destek sonucunda Kazak topraklarında tarımı geliştirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda, hayvancılık ve mahsul üretimi enstitüleri oluşturulmuş ve kolektif çiftliklere 1 milyon 117 bin baş sığır dağıtılmıştı. Tarım alanında alınan önlemlerle, ekili alanı 740.000 hektar genişletmiş ve pamuk gibi endüstriyel ürünlerin verimini artırmayı mümkün kılmıştır. 1934 yılında cumhuriyet genelinde ilk kez 120 milyon put⁹ tahıl hasat edilmişti. İkinci Beş Yıllık Plan çerçevesinde gerçekleşen uygulamalarla Kazak ÖSSC'de hayvan sayısı, 5 milyon baş artmıştı. Ayrıca yıllarca süren zorlu denemelerden sonra Öskemen vilayetinde Ülbi Hidroelektrik santralinin ve Çimkent vilayetinde kurşun fabrikasının yapımına başlanmış, Karaganda'da kömür yatakları geliştirilmiş, Balkaş'ta bakır izale tesisi ve Aktöbe'de kimya tesisi faaliyete geçmiş, Atrav vilayeti Emba bölgesindeki yeni petrol rezervleri araştırılmış ve yaklaşık 800 km uzunluğundaki Atrav-Orsk petrol boru hattının inşaatı tamamlanmıştı. Böylece ülke genelinde gerçekleşen örgütsel ve yapısal dönüşümler, ahalinin yaşam biçiminde, yaşamında ve

temelinde, büyük ölçekli sosyalist tarımsal üretimi gerçekleştirmek için köylülerin gönüllü birliği tarafından oluşturulan bir kooperatif çiftliklerdir.

⁹ 1 Put=16,380 kg.

bilincinde köklü değişiklikler oluşmasını mümkün kılmıştır (Arutyunov, antitopor.com; Degitayeva, 2001, 5).

Kazakistan'da böyle olumlu hava esmekteyken, 1 Aralık 1934 tarihinde yaşanan bir gelişme, her şeyi alt-üst etmişti. Bu tarihte, 1920'li ve 1930'lu yıllarda Sovyet yönetiminin en ünlü devlet ve parti figürlerinden biri olan Sergey Mironoviç Kirov¹⁰, Leonid Nikolayev tarafından gerçekleştirilen suikastla öldürülmüştü. Kirov'un öldürülmesi, Sovyetler Birliği tarihinde *Büyük Temizlik* olarak adlandırılan ve 1937-1939 yılları arasında tüm Sovyet toprakları gibi Kazakistan'ı da etkileyecek olan Repressiya politikalarının ikinci aşamasına geçişin bahanesi olmuştu. Söz konusu dönemde, Mirzoyan idaresindeki Kazakistan'da, daha önceki devirde yargısız ceza organı olarak kullanılan *Troykalar* yeniden kurulmuş, birçok Kazak aydını, Sovyet rejimine karşı oldukları gerekçesiyle, hukuksuz bir şekilde, "*halk düşmanı*", "*vatan haini*" ve "*karşı-devrimci*" suçlamalarına maruz bırakılmış ve acımasızca cezalandırılmıştır.

2. Kazakistan'da Mirzoyan Dönemi Repressiya

SSCB'de repressiyanın temeli, Stalin'in, *halk düşmanlarını* tespit ederek sosyalist toplumu güçlendirmek için sınıf mücadelesini güçlendirme ilkesine dayanmaktadır. Halk düşmanlarını, *partiye ve halka yabancı unsurlar* arasında aramayı amaçlanmaktadır. Bu tür yabancı unsurlar, öncelikle parti içinde, aydınlar arasında, farklı düşünen ülke vatandaşları arasında aranmıştır. Bu bağlamda Stalin, totaliter rejimini oturtabilmesi için rejime ait bir yasal desteğe ihtiyaç duymuştur. Böylece 1936'da yeni bir anayasa kabul edilmiştir. Dolayısıyla repressiya politikasının geniş ve derin bir arka plana sahip olduğunu göstermektedir.

Görüldüğü üzere repressiya uygulamaları için yasal bir çerçeve de oluşturulmuştur. 1926'da Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti (RSFSC) Ceza Kanunu, 17 karşı-devrimci suçtan 12'si için ölüm cezası bulunmaktaydı. 1934'te ceza kanunlarında birtakım değişiklikler yapılmıştır. SBKP Merkez Komitesi, 8 Haziran 1934'te "*Devlet suçlarına (karşı-devrimci ve özellikle SSCB için hükümet düzenine karşı tehlikeli suçlar) ilişkin yönetmenliğin vatana ihanetle ilgili maddelerle tamamlanmasına hakkında*" (RSFSC Ceza Kanunu, 1926, <http://museumreforms.ru/node/13817>) kanun kabul etti. Kanuna göre SSCB vatandaşları tarafından SSCB'nin askerî gücüne, devletin bağımsızlığına veya toprak bütünlüğüne zarar vermek için işlenen casusluk, askerî veya devlet sırlarını ifşa etmek, düşmanı korumak, kaçırmak ve bildirmeme gibi eylemleri içeriyordu. 1 Aralık 1934'te Kirov'un öldürülmesiyle Ceza hukuk kanunlarında bir dizi değişiklik yapılmıştı. Ceza hukukunun 58 ve 59. maddeleri genişletilerek yasaya, *Vatana ihanet*, *Terör hareketleri* ve *Yıkım ve sabotaj* maddeleri eklendi (RSFSC Ceza Kanunu, 1926, <http://museumreforms.ru/node/13817>). Ayrıca NKVD bahsedilen suçlara karşı *fiziksel etki önlemi (işkençe)* kullanılmasına da izin vermişti. Böylece SSCB coğrafyasında repressiyanın uygulanması için gereken şartlar sağlanmış oldu.

Repressiya uygulamalarının güçlendirilmesi, tüm parti örgütlerine gönderilen ve *dikkat ve düşmanı tanımama* sırasında yapılan hata ve eksikliklerin hızla ortadan kaldırılmasını talep eden 29 Temmuz 1936 tarihli SBKP Merkez Komitesi'nin gizli mektubundan etkilendi (Osmanov, 1997, 49-54). Bu mektup, Kazak Bölge Komitesi (Kazkraykom) *halk düşmanları* bulma

¹⁰ Gerçek soyadı Kostrikov olan, karizmatik kişiliğiyle zamanında Leningrad'ın sembol isimlerinden, Stalin'in yakın arkadaşı Sergey Mironoviç Kirov, Vяткай vilayetinde (günümüzdeki Kirov vilayeti) 15 Mart 1886'da dünyaya gelmişti. 1917 Şubat devriminde Menşeviklerle birlikte hareket eden Kirov, Ekim devriminden sonra Bolşeviklere katılmıştı. 1918-1922 yıllarındaki iç savaş sırasında Vladikavkas'ta Denikin ve Kolçak gibi anti Bolşevik unsurlara karşı mücadele etmiş, Azerbaycan Gürcistan'da Sovyet yönetiminin kurulmasında aktif rol almıştır. Kirov hakkında bakınız, "Kirov's Biography, The death of Kirov, Facts and Versions, <https://www.kirovmuseum.ru/en/node/17>, Erişim Tarihi: 21.03.2023.

çalışmalarını hızlandırmaya sevk etmişti. Bu bağlamda 1 Kasım 1936 Kazkraykom, parti içinde *milliyetçi ve halk düşmanları* bulmak için tüm parti örgütlerine, her komünistin ideolojik ve siyasî seviyesini yükseltmelerini, işçiler arasında siyasî propagandayı artırmalarını, parti düşmanlarını acımasızca ortadan kaldırmayı amaçlayan kararlar almıştır (Degitayeva, 1998, 16).

SBKP Merkez Komitesi'nin 23 Şubat- 5 Mart 1937 Genel Kurulu'nda yabancı milliyetçilere yönelik baskılara ideolojik gerekçesi belirlenmiştir. Stalin, *Parti çalışmasındaki eksiklikler, Troçkist ve sabotajcıları ortadan kaldırılmasına yönelik önlemler* başlıklı raporda sabotajcıların, yıkıcıların, eski kulakların ve karşı-devrimcilerin tespit edilmesi ve ortadan kaldırılması çağrısında bulunmuştur. Mart 1937'de genel kurul kararıyla *Japon-Alman Troçkist ajanların sabotaj, suikast ve casusluk dersleri ve SBKP Merkez Komitesi'nin Troçkist ve benzer ikiyüzlü Anti-Sovyet, sabotaj, suikast, casusluk faaliyetlerini ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar hakkında* kararnamesi kabul edilmiştir. Böylece NKVD başkanı Nikolay İvanoviç Yejov, SSCB'nin NKVD organlarına, *faşist devletlerin askerî saldırı olasılığına ve istihbarat teşkilatlarının faaliyetlerine* dikkat çekmiştir. Böylece Yejov, NKVD organlarından çalışmalarını Sovyet sistemine karşı düşmanlarından saldırı gelebilecek şekilde yeniden yapılandırılmasını istemiştir. Bu bağlamda SSCB'nin NKVD organlarına *Troçkist ve diğer hainleri* ifşa etme ve ortadan kaldırma konusunda muazzam güç ve yetki vermiştir (Janbosinova ve Potapova, 3).

SBKP Merkez Komitesi Politbüro'nun 2 Temmuz 1937'de "Sovyet karşıtı unsurlar hakkında" kararnamesi yayınlanmıştır. Kararnamede "tüm kulak, karşı devrimci, Troçkist ve diğer suçluların derhal tutuklanmasını... davaların troyka tarafında değerlendirilmesinde sonra en düşmanca tavır sergileyenlerin en acımasız şekilde ortadan kaldırılmasına ... daha az düşmanca tavır sergileyenlerinde sınır dışı edilmesini... SBKP Merkezi Komitesi, troykaların bileşimini, vurulacak ve sınır dışı edileceklerin sayısını Merkez Komitesi'ne beş gün içinde sunmayı teklif ediyor" (Yakovlev ve diğerleri, 2004, 234-235) kararı kabul edildi.

SBKP Merkez Komitesi'nin 2 Temmuz 1937 tarihli kararnamesi ardından NKVD başkanı Yejov'un 30 Temmuz 1937 tarihli 00447 sayılı "*Eski kulakları, suçluları ve diğer Sovyet karşıtı unsurları bastırma operasyonu hakkında*" (Yakovlev ve diğerleri, 2004, 273-281) operasyonel emri yayınlanmıştır (Degitayeva, 1998, 253). NKVD başkanı Yejov'un 00447 sayılı operasyonel emrini, SBKP Merkez Komitesi Politbürosunda 31 Temmuz 1937'de onaylamıştır. Bu emre dayanarak Ağustos 1937'den Kasım 1938'e kadar SSCB'nin NKVD'si anti-Sovyet unsurları bastırmaya yönelik bir operasyon yürütmüştür. Böylece Stalin, repressiya planını uygulamaya başlatmıştır (Degitayeva, 1998, 6).

SSCB'nin NKVD başkanı Yejov, 30 Temmuz 1937 tarihli 00447 sayılı operasyonel emrinde, 5 Ağustos 1937'den itibaren tüm cumhuriyetlerde *eski kulak, anti-Sovyet* unsurları ve suçluları bastırma operasyonunun başlatılması emrini vermiştir. 10 Ağustos'tan itibaren Özbek, Türkmen, Tacik ve Kırgız SSC'lerinde, 15 Ağustos'tan itibaren Krasnoyarsk ve Doğu Sibirya bölgelerinde operasyonun başlatılması emrini vermiştir (Çetin ve Topsakal, 13). NKVD, 00447 sayılı emre göre, 268.950 kişinin baskı altına alınması ve bunların 75.950'sinin idam edilmesi planlanmıştır. Ancak bu rakamlar Merkez Komitesi tarafından yeterli görülmeyerek yeni planlar yapılmıştır (Yakovlev, 1991, 135).

NKVD, "00447" sayılı emre göre, repressiyaya tabi tutulacak kişiler için şu şekilde kategorize edilmiştir:

"a) Cezalarını çektikten sonra geri dönmesine izin verilen ancak aktif Sovyet karşıtı yıkıcı faaliyetler yürütmeye devam eden eski kulaklar,

- b) Kamplardan veya işçi yerleşim merkezlerinden kaçan eski Kulaklar ile Sovyet karşıtı faaliyetler yürüten kulaklar,
- c) Cezalarını çeken, baskıdan saklanan veya gözaltı merkezlerinden kaçan ve anti-Sovyet suç faaliyetlerine yeniden başlayan isyancı, faşist, terörist ve eşkıya oluşumlarının üyesi olan eski kulaklar ve sosyal açıdan tehlikeli unsurlar,
- d) Anti-Sovyet partilerin üyeleri,
- e) Sovyet karşıtı isyancı örgütler ve Sovyet'e karşı-devrimci birimler,
- f) Eski kulaklar, haydutlar, Beyaz Muhafız Örgütleri, mezhepsel kışkırtmalar, kiliseler ve diğerleri, şu anda hapisanelerde, kamplarda, kolonilerde bulunan ve orada aktif bir Sovyet karşıtı yıkıcı çalışmaya devam eden en aktif Sovyet karşıtı unsurlar,
- g) Suçlular (haydutlar, soyguncular, hırsızlar-suçlular, kaçakçılar, dolandırıcılar" (Yakovlayeva vd. 2004: 274).

Stalin, Kazakistan'da "00447" sayılı baskıcı operasyonu gerçekleştirmek için Stanisław Redens görevlendirmiş ve 1. Devlet Güvenlik Komiseri olarak Alma-Ata'ya göndermiştir (Yakovlev, 1991, 135). Repressiya yıllarında Kazakistan'da insanlar, kulak ve anti Sovyet hareketlerde yer almak suçlamalarıyla, *en tehlikeli unsurlar ve daha aktif olmakla düşmanca tutum sergileyen unsurlar* olarak iki gruba ayrılmıştı. Birinci grupta olanlar, derhal tutuklanmış ve Troykaların yaptığı sorgulamaların ardından hızla idam edilmiştir. İkinci gruptakiler ise tutuklanmış ya da 8-10 yıllık sürelerle çalışma kamplarına yollanmıştır (Yakovlayeva ve diğerleri, 2004, 274).

NKVD'nin 30 Temmuz 1937 tarihli 00447 sayılı emri ile Kazakistan'da baskıya maruz kalan kişi sayısı şu şekildedir: Birinci kategori (ölüm cezası) 2.500 kişi, ikinci kategoride (8-10 yıl hapis cezası) ise 5.000 kişi olarak belirlenmiştir. Ancak Kazakistan Komünist Partisi Birinci Sekreteri Levon Mirzoyan, ülkedeki muhaliflerin tamamen temizlenmesi için 3 Ekim, 14 Kasım, 1 ve 14 Aralık 1937 tarihlerinde talepte bulunmuştur. Nitekim Stalin bu talebe olumlu cevap vererek birinci kategori için 7.000 kişiye, ikinci kategori için 7.500 kişiye çıkarılmasını onaylamıştır (Çetin ve Topsakal, 13). Bununla birlikte o daha sonra, yeni isyancı ve sabotaj gruplarının kurulmakta olduğu istihbaratını aldığını, buna bağlı olarak 900 kişinin idamı ve 3.500 kişinin sürgüne yollanması için ilave izin de almıştır (Yıldırım, Egamberdiyev, 43-44).

Mirzoyan yönetimindeki Kazakistan'da idam ve sürgün cezasına çarptırılanlar, üç gruba ayrılarak kategorize edilmiştir. Birinci kategoride Kazak aydın ve politikacılar, ikinci kategoride zengin feodal beyler (kulaklar), üçüncü kategoride ise din adamları (imamlar ve işanlar) bulunmaktaydı. Bu kişilerin davalarına Troyka olarak adlandırılan seyyar mahkemelerde bakılmıştı. Bu mahkemelerde, zamana, zaman yapılan değişikliklerle başta Mirzoyan olmak üzere G. Asriev, N. Gusev, L. Zalin, U. Isaev, S. Nurpeyisov, Ç. Artıkbaev, N. Umurzakov ve B. Mankin gibi isimler görev almıştı. Troykalarda duruşmalar hızlı bir şekilde ve gizli oturumlar halinde yürütülüyor ve infazlar anında gerçekleştiriliyordu.

Kazakistan'da repressiyaya uğrayanların ceza sistemlerinden biri de *ıslah ve çalışma* kamplarıydı. Bu kamplarda Sovyet rejimine karşı yıkıcı faaliyetlerde bulunanlar çok ağır fiziki koşullarda çalışmaya mahkûm edildi. Bu kamplar, insanların tehlikeli eylemlerde bulunmalarını önlemek için özgürlüklerinden yoksun bırakıldıkları, toplumdan soyutlandıkları ve çalışmaya zorlandıkları gözlem yerleri ve hapisaneler haline geldi. Çalışma ve Rehabilitasyon Kampları hem Kazakistan'ın demografik yapısını değiştirmek hem de muhalifleri susturmak için ceza merkezleri olmuştur.

Mirzoyan yönetimindeki Komünist iktidarın baskı ve zulümleri bürokrat kesim ve varlıklı çiftçilerle sınırlı kalmamış, yazarlar, şairler, kültür ve sanat insanları gibi aydınlar da bu kıyıma

duçar oluşlardır. Tutuklananlar *halk düşmanı* olmakla yaftalanarak, kadın ve çocuklarıyla birlikte çalışma kamplarına gönderilirken, bir kısım çocuklar da yetimhanelere verilmişti.

SSCB NKVD'nin 15 Ağustos 1937 tarihli 00486 sayılı "*Hüküm giymiş vatan hainlerinin eşlerine ve çocuklarına yönelik baskı operasyonu hakkında*" (Yakovlev, Kokurin ve Petrov, 2000, 106-100) emri, baskı altındaki kişilerin çemberini önemli ölçüde genişlemişti. Bu emri aldıktan sonra, 1 Ağustos 1936'dan itibaren askerî kurul ve askerî mahkemeler tarafından birinci ve ikinci kategoriler altında mahkûm edilen sözde vatan hainlerinin eşleri ve çocukları repressiya maruz kalmıştır (Yakovlev, Kokurin ve Petrov, 2000, 106).

Bu işlemi gerçekleştirirken aşağıdakileri unsurlar dikkate almıştır:

“..."

4) Tutuklama sırasında hükümlü ile hukuken veya fiilen evli olan eşler tutuklanır. Tutuklandıkları sırada boşanmış olan eşler de tutuklanabilirler:

- a) Hükümlünün karşı devrimci faaliyetlerine karışmış olanlar;
 - b) Bir hükümlüye yataklık edenler;
 - c) Hükümlünün karşı-devrimci faaliyetlerini bildikleri halde ilgili makamları bilgilendirmeyenler.
- 5) Aşağıdakiler tutuklamaya tabi değildir:
- a) Hamile kadınlar, bebekli hükümlülerin eşleri, ağır veya bulaşıcı hastalığı olanlar, ileri yaşta kişiler.

Bu kişiler söz konusu olduğunda, tutuklama, geçici olarak, tutuklama yerini terk etmeme koşuluyla ailenin yakın gözetimi ile sınırlı olacaktır...” (Yakovlev, Kokurin ve Petrov, 2000, 107).

15 Ağustos 1937 tarihli 00486 sayılı emirde çocuklar için işlemler ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Buna göre, tüm çocuklar yaş kategorilerine ayrılmıştır. 1-2 yaş arasındaki çocuklar, Birlik Cumhuriyetlerinin Halk Sağlık Komiserliği'nin yetimhane ve kreşlerine gönderilmiştir. 3 ile 15 yaş arasındaki çocuklar, devlet desteğinin verilerek ya devlet yurtlarına ya da akrabalarının yanına gönderilmiştir. 15 yaşından büyük çocuklar için bireysel olarak kararlar verilmiştir (Çetin ve Topsakal, 14).

Böylece sistemin *halk düşmanı* olarak suçladığı kişilerin evleri yıkıldı ve aileleri dağıtıldı. Eşler ve çocuklar bir taraftan en yakınlarındaki insanların suçlanmasıyla birlikte sistem tarafından birinci dereceden şüpheli, toplum tarafından da uzak durulması gereken kişiler olarak kabul edilmişler ve yalnızlaştırılmışlardır. Bu durum bireyler arasında birbirlerine karşı güvensizliğin yerleşmesine neden olduğu gibi toplumsal ilişkilere de yansımıştır. Bu insanlar için zorluklar bununla sınırlı kalmaz, hemen hepsi büyük ekonomik güçlükler yaşayacakları bir döneme girmiştir. En kötüsü ise çocuklar *halk düşmanı çocukları*, eşleri ise *halk düşmanın eşi* olarak damgalanmıştır (Dilek, 55-56).

Repressiya uygulamalarından en çok etkilenen bir diğer grup ise aydınlar olmuştur. Kazakistan'da Sovyet rejiminin politikalarına karşı gelen aydınlar, *milliyetçi*, *ajan* ve *hizipçi* gibi suçlamalarla cezalandırılmıştır. Bunların içinde Ahmet Baytursunulu (1872- Aralık 1937), Saken Seyfullin (1894- 25 Şubat 1938), Alihan Bökeyhanulu (1866-1937), Turar Rıskulov (1894- 10 Şubat 1938), Nigmat Nurmakov (1895- 25 Eylül 1937), Beyimbet Maylin (1894- 10 Kasım 1938), Muhammedcan Tınışbayev (1879- 1937), İliyas Cansügirulu (1894-1938), Kenjin Aspandiyar (1889- 1938), Magjan Cumabayulu (1893- 19 Mart 1938), Temirbek Jürgenov (1898- 25 Şubat 1938), Aydarhan Turlıbayulu (1877-1937) gibi önemli isimler bulunmaktaydı (Çetin ve Topsakal, 15).

Görüldüğü üzere Kazakistan'da Sovyet yönetiminin uyguladığı repressiya, sadece bir günde yaşanmamış, bütün bir dönemi içerisine almıştır. SSCB'nin her köşelerine kadar ulaşmış ve her

sınıftan insana uygulanmıştır. Repressiya, siyasî, ekonomik, kültürel unsurların yok ediş özelliği taşıdığı unutulmamalıdır. Kazakistan'da milyonlarca insan *halk düşmanı* olarak suçlanmış ve ölüme mahkûm edilmiştir. Bu aslında basit bir yok ediş değil, insani ve medeni boyutta bilinçli olarak yürütülen soykırım özelliği taşımaktadır.

Sonuç

1930'larda Stalin, "devlete karşı komplo kurmakla" suçladığı kişilere karşı bir dizi tasfiye başlatmıştır. Böylece Komünist parti, hükümet ve ordu içindeki gücünü pekiştirmeyi amaçlamıştır. Parti içinde Stalin'e muhalif olan ya da muhalif olduğu düşünülen kişiler tutuklanmış ve bazen göstermelik mahkemelerde yargılanmıştır. Stalin, parti üzerindeki mutlak kontrolünü güvence altına almak için, sadakatinden şüphe duyduğu liderleri ve tabandaki üyeleri tasfiye etmeye başlamıştır.

Stalin'in repressiya planının uygulanması, Aralık 1934'te S. Kirov'un Leningrad'da bir suikast sonucu öldürülmesiyle başlamıştı. Bu durum 1937 ve 1938 yıllarında repressiyanın doruk noktaya ulaşmasına zemin hazırlamıştır. Stalin'in eski siyasî ortaklarından Grigory Zinoviev, Lev Kamenev ve Lev Troçki, Kirov'un öldürülmesinde rolleri olduğu iddiasıyla repressiya maruz kalmışlardır. Komünist Parti'nin bir milyondan fazla üyesi tasfiye edilmiştir. Sadece devlet adamları ve parti üyeleri değil toplumun her kesiminden insanlar *halk düşmanı*, *vatan haini*, *milliyetçi* suçlamasıyla repressiyaya maruz kalmışlardır. Repressiya uygulamaları sonucunda milyonlarca insan genellikle uydurma suçlamalarıyla ya çalışma kamplarına gönderilmiş ya sınır dışı edilmiş ya da kurşuna dizilerek idam edilmiştir.

Bu süreçte Kazakistan'da Ermeni asıllı L. Mirzoyan bulunmaktaydı. Mirzoyan, davasına gönülden bağlı sıkı bir Bolşevik'ti ve Stalin'in emrinin dışında hareket etmesi söz konusu değildi. Kitlesele baskılar ülke halkına korku salıyor ve kimse kendini güvende hissetmiyordu. Olumsuz siyasî-ekonomik ve ulusal-etnik faktörlerle iç içe geçen ulusal politikanın reformu, cumhuriyette sosyal gerilimlerin yaratılmasına neden olmuştur. Partiye ve devlete faydası ne olursa olsun suçlu kabul edilen herkes tutuklanmış ve haksız yere suçlanmıştır. Kazakistan'da repressiya, nüfusun tüm katmanlarını ve sektörlerini kapsamıştır. Kazakistan halkları ve bir bütün olarak ülke, siyasî baskının bir sonucu olarak büyük kayıplara uğramıştır. Mirzoyan'ın başında olduğu 1933-1938 yılları arasında Alaş Orda hareketinin önder simaları Alihan Bökeyhanulı, Ahmet Baytursınulı, Mirjakıp Duvlatulı ve Magjan Cumabayulı başta olmak üzere birçok Kazak aydını *repressiya* kurbanı olmuştur.

1980'lerin sonu ve 1990'ların başında, Kazakistan da dahil olmak üzere SSCB'de demokratikleşme süreci gelişmeye başladı ve bu da zorla yerinden edilen halklara yönelik kitlesele baskılarla ilgili belgelerin gizliliğinin kaldırılmasına yol açtı. Kazakistan 1991'de tam bağımsızlığını kazanmasıyla repressiya kurbanlarının rehabilitasyonuna ilişkin yasalar çıkarmış ve siyasî baskı kurbanlarının anı kitapları yayınlanmıştır.

Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev tarafından 14 Nisan 1993'te çıkarılan bir kanunla Sovyet baskı ve asimilasyon siyasetinin kurbanı olan Kazak halkının millî aydınlarının itibarları iade edilmiştir. Ayrıca 30 Aralık 1996 tarihli kararnamesi ile 1997 yılı "*Millî Birlik ve Siyasî Baskı Kurbanlarını Anma Yılı*" olarak ilan edilmiştir. Siyasî baskı yıllarında acı çekenlerin anısını yaşatmak amacıyla "*31 Mayıs Siyasî Baskı Kurbanlarını Anma Günü*" olarak ilan edilmiştir.

Kaynakça

- Aden, A. "Mirzoyan, Stroivşi Zavodı i İstrebyavşiy Kazakhov", Erişim adresi: <https://e-history.kz/ru/news/show/4421>, Erişim Tarihi: 20.03.2023.
- Aminov, T. M. "Kişi Kazan jane Kazakstandağı Kugin-sürgin", Erişim adresi: <https://alash24.kz/news/13874>, Erişim Tarihi: 20.03.2023.
- Arutyunov, V. "Levon Mirzoyan-Spasitel Kazahstana", Erişim adresi: <https://www.antitopor.com/articles/levon-mirzoyan-%E2%80%93spasitel-kazahstana.html>, Erişim Tarihi: 21.03.2023.

- Çelebi, E., Begimbayeva, Z. (2021). “Kazakistan Araştırmaları Derneği Aktöbe Derneği Örneğinde, Kazakistan’da Siyasî Baskı”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Kış, 8/4, 1467-1488.
- Çetin, N., Topsakal, İ. (2023). Sovyetler Birliği’nin Kazakistan’da Büyük Tasfiye Dönemi (1937-1938), *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 1 (12), 1-18. doi: 10.2250/jes.2023.0001
- Degitayeva, L. D. (2001). *Levon Mirzoyan v Kazakhstane. Sbornik Dokumentov i Materialov (1933-1938 gg.)*, Almatı: Arkhiv Prezidenta Respubliki Kazakhstan.
- Degitayeva, L. D. (1998). *Politicheskoye Repressii v Kazakhstane v 1937- 1938 gg. Sbornik Dokumenty*, Almatı: : Arkhiv Prezidenta Respubliki Kazakhstan.
- Demirci, H. (2021). “Kazakistan Gulag Kamplarında Aile, Kadın ve Çocuk”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 127, Sayı: 251, 241-268.
- Dilek, İ. (2019). “Türk Dünyası Edebiyatında Repressiya”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 48, 27-81.
- Hekimoğlu, V. S. F. (2018) “20. Yüzyılın İlk Yarısında Kazakistan’da Yaşanan Açlık Felaketi”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 15,209-227.
- İvanova, G. M. (2006). *İstoriya GULAGA 1918-1958, Sotsial’no Ekonomicheskiy i Poliko-pravovoy Aspaektu*, Moskova: Hauka,
- Janbosinova, A. S., Potapova N. A. (2019). Masshtaby i Regional’nyye Osobennosti “Natsional’nykh” Operatsiy v Kazakhskoy SSR, *Istoricheskiy Kur’yer*, 1(3), 1-12. doi: 10.31518/2618-9100-2019-1-9
- “Kirov’s Biography, The death of Kirov, Facts and Versons, Erişim adresi:<https://www.kirovmuseum.ru/en/node/17>, Erişim Tarihi: 21.03.2023.
- Kurmangaliyeva, E. G. (2007) “Stalin Döneminde Kazak Aydınlarının Tasfiyesi”, *Stalin ve Türk Dünyası*, Editörler: Emine Gürsoy Naskali-Liaisan Şahin, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 127-136.
- Kurmangaliyeva, E. G. (2016) “Kazakistan ve Kırgızistan’da Kolektifleştirme: Sözlü Tarih Çerçevesinden Bir Bakış”, *Gazi Türkiyat Dergisi*, /19, 11-22.
- Osmanov, A. I. (1997). *Repressii 30-kh godov v Dagestane: Dokumenty i Materialy*, Mahaçkale: Yupiter.
- RSFSC Ceza Kanunu, 1926, <http://museumreforms.ru/node/13817>, Erişim Tarihi: 05.05.2023.
- "Rossiyskaya Sotsial-Demokraticeskaya Rabochaya Partiya", *Bol'shaya Rossiyskaya Entsiklopediya*, Tom 28, Moskova, 2015, str. 670-672.
- Volobuyev, P. V. (1993). *Politicheskoye Deyateli Rossii, 1917: Biograficheskiy slovar*, Moskova: Bol'shaya Ros. Entsikl..
- Yakovlev, A. N. (1991). *Reabilitatsiya: Politicheskoye Protsessy 30-50-kh Godov*, Moskova: Politizdat.
- Yakovlev, A. N., Khaustov V.N., Naumov V.P., Plotnikova N.S. (2004). *Lubyanka: Stalin i Glavnoye Upravleniye Gosbezopasnosti NKVD: Arkhiv Stalina Dokumenty Vysshikh Organov Partiyonoy i Gosudarstvennoy Vlasti. 1937-1938*, Moskova: MFD, 273- 281.
- Yakovlev A. N., Kokurin A. I., Petrov N. V. (2000). *GULAG: Glavnoye Upravleniye Lagerey (1918- 1960)*, Moskova: MFD.
- Yıldırım S., Egamberdiyev M. (2022). “Taşnakçı Ermeni Levon İ. Mirzoyan'ın Kazakistan'daki Faaliyetleri (1933-1938)”, *Bilig*, no: 101, s. 31-56.
- Zalesskiy, K. A. (2000). *Imperiya Stalina: Biograficheskiy Entsiklopedicheskiy Slovar*, Moskova: Veche.

Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sunmuşlardır.

Çatışma Beyanı

Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal kuruluş ile ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.

Destek ve teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.